

теоретичної моделі. В цьому руслі плідним видається даліше дослідження еволюційних моделей в етиці та їх прикладних аспектів.

Кругляк М.І.
mkruhlyak@i.ua
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

ДЕКОТРІ ПРИЧИНИ ПРОНИКНЕННЯ В СВІТОГЛЯД ВЧЕНИХ УЯВЛЕНЬ, ЩО СУПЕРЕЧАТЬ НАУЦІ

Діяльність вченого тісно пов'язана з науковою раціональністю. Та впродовж всієї історії науки траплялися випадки, коли вчені, навіть визначні, дотримувалися теорій, які відступають від раціональності чи навіть суперечать їй. Аналіз таких випадків дозволяє пролити світло на декотрі причини, чому кваліфіковані дослідники заходять на манівці.

Насамперед, варто зауважити, що відступ від вимог, необхідних для високоякісних досліджень, може набувати різних форм. В деяких випадках йдеться просто про неякісні дослідження, коли вчений не дотримується у своїй діяльності усталених норм – починаючи від дрібних відхилень чи недоглядів (практики, відомі як *sloppy science*) і завершуючи відвертим шахрайством, наприклад, фабрикацією даних. Дослідники, що вдаються до таких прийомів, нерідко усвідомлюють їх девіантний характер і намагаються приховати власну несумлінність. Однак іноді вчені щиро підтримують якісь сумнівні чи псевдонаукові концепції.

Іноді псевдонауковість певних теорій стає зрозумілою лише ретроспективно. Наприклад, у XIX сторіччі спіритизм і телепатія привертали увагу багатьох інтелектуалів. Тоді ще не існувало надійних процедур перевірки заяв медіумів, і лише згодом, із накопиченням все більшої кількості свідчень про невдачі

екстрасенсів у контрольованих умовах, спіритизм викликав дедалі помітніший скепсис. В даному разі тут проявився звичний для науки механізм, коли цікава гіпотеза на початку може виглядати багатообіцяюче, але якщо згодом вона не витримує перевірки, її відкидають. Такі неоднозначні теорії існують в кожному епоху, наприклад, сьогодні соціобіологія й еволюційна психологія мають контрверсійний статус, їхня науковість чи ненауковість стане зрозумілою лише в майбутньому. [1, 11]

Ще одна сторона даної проблеми пов'язана з випадками релігійності вчених. Впродовж тривалого часу існує більш чи менш явний конфлікт між науковим світоглядом, що відкидає надприродне, і релігією, що постулює надприродне. Найпоширеніші способи вирішення цього конфлікту – інтерпретація релігійних вчень у метафоричному чи філософському ключі (наприклад, в деїстичному дусі), або ж принцип NOMA, запропонований Дж.Гулдом, за яким предмети релігії й науки не перетинаються. Однак релігія не завжди претендує лише на метафоричний опис світу, тож напруга між релігійним і науковим підходом повністю не зникає.

Інший випадок – коли вчені, що мають визнані досягнення в певній сфері, намагаються проявити себе в іншій галузі, де вони насправді є дилетантами. Прикладом може слугувати академік РАН А.Т.Фоменко, який будучи у своїй спеціальності – математиці – знаним і поважним вченим, спробував радикально переглянути історію, запропонувавши так звану «нову хронологію», явно псевдонаукову концепцію. Викликає подив, як люди, що добре розуміють норми наукового дослідження і дотримуються їх в своїй основній роботі, відверто ігнорують вимоги науковості, коли переходять в іншу галузь. Однією з головних причин цього може бути нерозуміння специфіки іншої дисципліни, знайомство з нею на рівні популярного викладу, який сприймається дослідником-любителем як адекватне відображення сучасного стану досліджень. [2, 83]

Важливим ключем для пояснення неузгодженості у світогляді вчених може бути концепція множинності інтелектів. Традиційно інтелект розглядається як цілісна властивість, в якій хоча й можна виділити окремі сторони (наприклад,

вербальний і математичний інтелект), однак вони пов'язуються насамперед зі здатністю здійснення логічних операцій. В сучасних же дослідженнях інтелекту він постає як значно багатогранніший, зокрема, дослідники акцентують на сторонах, які досі привертали недостатньо уваги – наприклад, емоційний інтелект. Множинність інтелекту дозволяє переосмислити гадану непослідовність чи ірраціональність людини, адже високі показники щодо одного типу інтелекту можуть поєднуватися із посередніми чи навіть низькими показниками щодо іншого типу. Так, одна з головних причин, чому дуже розумні люди дотримуються ірраціональних поглядів полягає в тому, що ці погляди узгоджуються з інтуїтивними очікуваннями. [3, 94] І хоча певна людина може мати дуже високий IQ, але це не вберігає від некритичного ставлення до концепцій, які на інтуїтивному рівні їй видаються правдоподібними.

Вище окреслено лише декотрі аспекти складної проблеми, коли вчені відступають від наукової раціональності. Розмаїття проявів цього явища вимагає подальших досліджень.

Використана література:

1. David K. Hecht. Pseudoscience and the Pursuit of Truth // Pseudoscience: The Conspiracy Against Science. / Allison B. Kaufman and James C. Kaufman (Eds.) – Cambridge, MA: MIT Press – p. 3-20.

2. Эйдельман Е.Д. Псевдоученые под микроскопом науки / Е.Д. Эйдельман // В защиту науки – 2006 – № 1 – С. 68–85.

3. Аксельрад Б. Чому дуже розумні люди часом вірять у дурниці? / Б. Аксельрад // Чому люди тупі? Психологія дурості: збірник статей / за ред. Ж-Ф. Марміона; пер. з фр. М. Марченко – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020 – С. 87-94.